

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

***Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства
імені Костянтина Нємця***

До захисту допустити

Завідувач кафедри _____ Людмила НЕМЕЦЬ

«_____» _____ 2025 р.

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ
9 КЛАСУ «УКРАЇНА І СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО»**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Виконала: студентка 4 курсу, групи ГС-41-з
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія),
ОПП «Географія, економіка та
краєзнавчо-туристична робота»
Мороз Ірина Володимирівна

Науковий керівник:

к. геогр. н., доцент Кандиба Юрій Іванович

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

_____ *Голова ЕК Тарас ПОГРЕБСЬКИЙ*

_____ *Секретар ЕК Олена ПЕДЬ*

«_____» _____ 2025 р.

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ	
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ.....	5
1.1. Об'єкт, предмет, структура соціально-економічної географії	5
1.2. Економічна географія у структурі географічних наук	10
1.3. Методи економіко-географічних досліджень	12
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ І СТРУКТУРА ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ	
«УКРАЇНА І СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО» У 9 КЛАСІ	18
2.1. Місце курсу у шкільній географії, його зв'язки з іншими курсами	18
2.2. Поняттєво-термінологічний апарат географії світового господарства	20
2.3. Компетентності, які формуються при вивченні курсу	24
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ	
ГЕОГРАФІЇ «УКРАЇНА І СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО» У 9 КЛАСІ.....	29
3.1. Форми організації навчання географії	29
3.2. Технології, методики та методи навчання географії	34
3.3. Методичні рекомендації щодо вивчення шкільного курсу географії	
«Україна і світове господарство» у 9 класі	43
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Актуальність теми цієї кваліфікаційної роботи полягає в необхідності глибшого розуміння економічних процесів в Україні в контексті світового господарства. В умовах глобалізації та економічної інтеграції важливо, щоб учні мали знання про взаємозв'язки між країнами, усвідомлювали роль України у світовій економіці та могли критично аналізувати інформацію про економічні події. Цей курс особливо важливий для формування свідомих громадян, які активно долучаються до розвитку своєї держави.

Окрім того, значущим є виховання у школярів усвідомленості їхньої громадянської ролі, розуміння впливу глобальних економічних процесів на життя кожного, що сприяє розвитку активної життєвої позиції та готовності брати участь у вирішенні суспільних питань.

Мета кваліфікаційної роботи – описати методичні особливості викладання географії у курсі для 9 класу «Україна і світове господарство», а також обґрунтувати ключові форми, методи, засоби та технології навчального процесу.

Для досягнення мети поставлено такі завдання дослідження:

- обґрунтувати теоретичні та методичні основи економічної географії;
- проаналізувати зміст і структуру шкільного курсу географії для 9 класу «Україна і світове господарство»;
- описати форми організації навчального процесу з географії у 9 класі за курсом «Україна і світове господарство»;
- охарактеризувати технології та методики викладання географії у 9 класі за цим курсом;
- продемонструвати застосування методів навчання географії у курсі «Україна і світове господарство».

Об'єктом дослідження є шкільний курс географії для 9 класу «Україна і світове господарство».

Предметом дослідження виступають методичні основи викладання географії у цьому курсі для 9 класу.

У кваліфікаційній роботі застосовано такі методи дослідження:

- аналіз літературних джерел – вивчення наукових праць, підручників та статей, що стосуються економічної географії;
- спостереження – аналіз уроків географії в 9 класі з метою виявлення методичних прийомів та їх ефективності;
- опитування – проведення анкетування серед учнів і вчителів для збору інформації про їхні враження та досвід у вивченні курсу «Україна і світове господарство»;
- аналіз результатів навчання – оцінювання рівня знань учнів за допомогою контрольних робіт і тестів.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні процесу викладання географії в 9 класі за темою «Україна і світове господарство». У роботі розглядаються нові методичні підходи та інноваційні форми навчання, які здатні підвищити ефективність засвоєння навчального матеріалу. Окрім того, особлива увага приділена взаємозв'язку економічних процесів в Україні та світі, що відкриває перспективи для подальших наукових розвідок у цій галузі.

Практична цінність результатів кваліфікаційної роботи полягає в розробці рекомендацій для вчителів географії щодо вдосконалення застосування методів навчання у курсі «Україна і світове господарство». Отримані результати можуть бути використані при створенні навчальних матеріалів, підручників і методичних посібників, що сприятиме підвищенню якості викладання цього курсу. Крім того, ця робота може стати підґрунтям для подальших досліджень у галузі географічної освіти та розвитку необхідних компетентностей учнів.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, що містить 34 найменування, а також додатки. Загальний обсяг роботи становить 57 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

1.1. Об'єкт, предмет, структура соціально-економічної географії

Соціально-економічна географія – це наукова дисципліна, що досліджує просторові особливості розвитку господарства, глобальні виклики сучасності, економічні зв'язки між країнами та регіонами, а також територіальну організацію суспільства на різних рівнях – від світового до регіонального. Вона враховує інтеграційні процеси, які охоплюють різні частини світу.

У своїх дослідженнях ця наука базується на загальногеографічних підходах і методах, активно використовуючи досягнення природничих наук. Водночас, як гуманітарна галузь, соціально-економічна географія широко застосовує економічні й соціологічні методи, співпрацюючи з іншими суспільними науками, оскільки має спільне предметне поле дослідження.

Подібно до економічних наук, вона вивчає господарські процеси та ринкові явища, однак основну увагу приділяє їхньому розміщенню та функціонуванню у просторі. У фокусі її аналізу – такі поняття, як ефективність, організація, оптимальність, що розглядаються крізь призму просторових відмінностей, регіональних особливостей і чинників, які впливають на динаміку економічних процесів у різних територіях.

Подібно до інших соціологічних наук, економічна та соціальна географія зосереджується на вивченні суспільства, людини та різних форм людських спільнот, зокрема тих, що мають територіальну специфіку.

Економічна географія аналізує світове господарство, його етапи розвитку, принципи функціонування та взаємодію соціально-економічних територіальних систем, які охоплюють як господарську діяльність, так і населення окремих держав або їх союзів. Вона представляє собою складну наукову галузь, що об'єднує низку дисциплін. У її межах вирізняють кілька основних напрямів: галузеві, комплексні, галузево-комплексні та регіональні дослідження.

До блоку галузевих наук входять такі напрями, як:

- географія населення,
- географія природних умов і ресурсів,
- географія господарства,
- географія інфраструктури та її окремі підгалузі.

Комплексний блок охоплює такі науки, як країнознавство та краєзнавство. У галузево-комплексному напрямі виокремлюються як самостійні дисципліни – політична географія, географія культури, історична, медична, військова географія та економічна картографія – так і інформаційно-аналітичні та прогнозні напрями, зокрема геоінформатика та геопрогнозування (рис. 1.1).

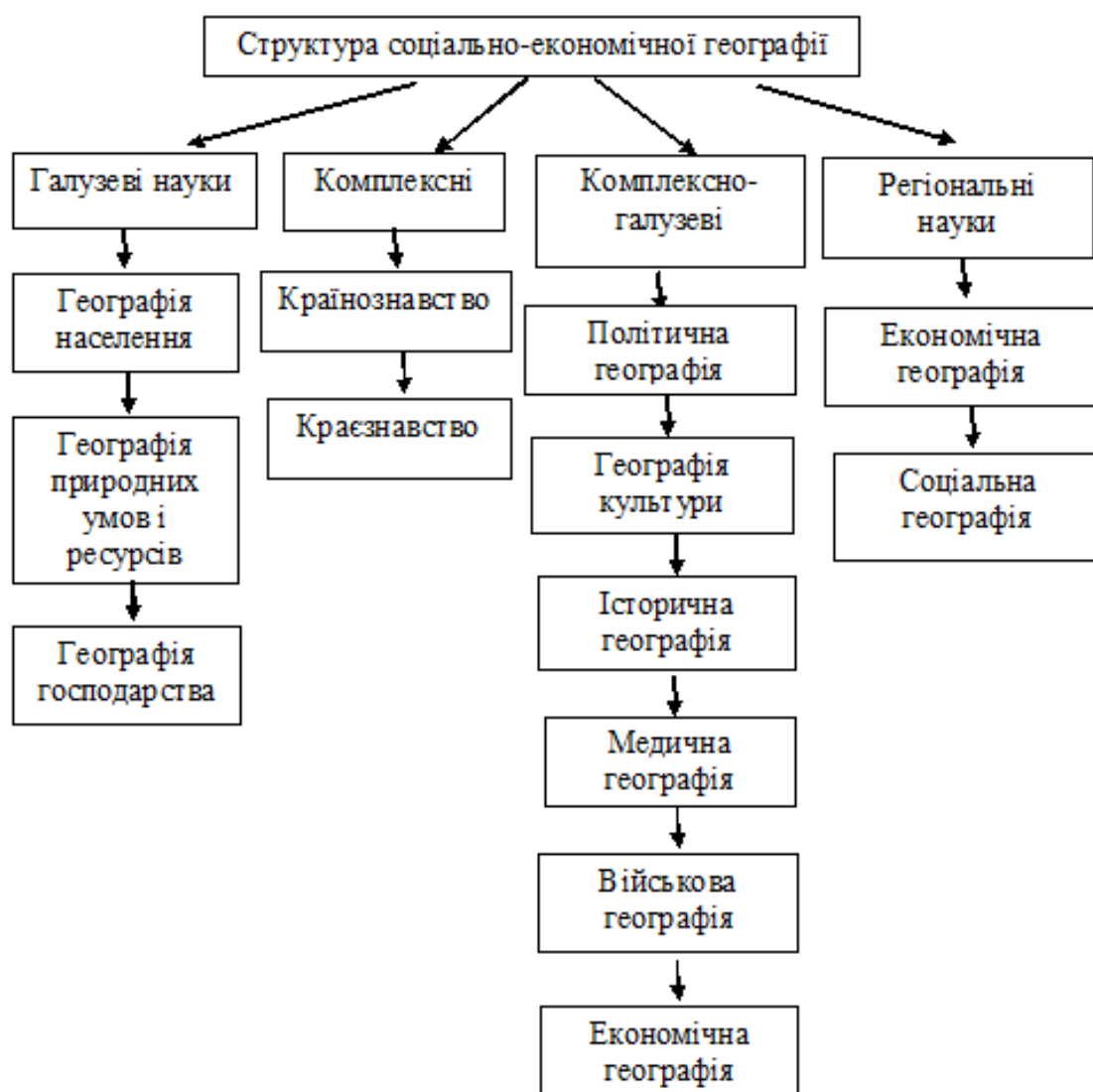

Рис. 1.1. Структура соціально-економічної географії (побудовано автором)

Регіональні напрямки в економічній та соціальній географії світу, зокрема районологія та регіонологія, є важливою складовою цієї наукової галузі.

Світова економічна і соціальна географія вивчає глобальну систему господарства, суспільні структури, економічні відносини між державами, особливості розвитку господарства окремих країн і регіональних об'єднань, міжнародну спеціалізацію, а також глобальні виклики, що постають перед людством.

Основним змістом досліджень у цій науці є виявлення закономірностей і особливостей просторової організації світової економіки як на глобальному рівні, так і в межах окремих держав чи регіонів.

Аналіз просторових соціально-економічних процесів охоплює дослідження їхнього розташування, взаємного положення, взаємодії, просторових зв'язків і причинно-наслідкових взаємозалежностей. Тематика та масштаб досліджень можуть варіюватися від широких оглядів до вузькоспеціалізованих тем, що свідчить про різноманіття наукових підходів, традицій та постійне оновлення змісту економіко-географічної науки [11, с. 319].

Для економічної та соціальної географії предметом вивчення є:

- географічні питання, пов'язані з просторовою організацією світової економіки;
- різноманітні проблеми соціального розвитку у їхньому територіальному вимірі;
- територіальна структура соціального життя;
- просторові суспільні системи.

У свою чергу, ця наука досліджує:

- територіальний поділ праці;
- розташування продуктивних сил;
- регіональну політику;
- територіальну організацію виробничої діяльності;
- геополітичні та геостратегічні особливості країн і регіонів;
- глобальні виклики людства;

- просторові соціально-економічні пропорції;
- територіальні соціально-економічні структури;
- транспортні й інфраструктурні мережі та системи;
- системи розселення;
- а також інші аспекти просторової організації суспільства.

Сучасну географію можна уявити як велику спільноту взаємопов'язаних наук. Найважливішими серед них є фізична (або природнича) географія та соціально-економічна географія. Обидві ці науки мають спільний підхід до вивчення – територіальний, тобто вони досліджують конкретні частини земної поверхні.

Соціально-економічна географія розглядає територію як простір, де взаємодіють виробничі підприємства й населення. У результаті утворюються різноманітні суспільно-територіальні комплекси: виробничі, рекреаційні, ті, що забезпечують обслуговування населення тощо.

Таким чином, головним об'єктом вивчення географії є як природні, так і суспільно організовані територіальні системи [16].

Економічна й соціальна географія вивчає, як організоване суспільство в просторі – тобто як розміщуються населення і господарська діяльність на певній території. Вона досліджує, за якими закономірностями формуються і функціонують суспільні комплекси – від глобального рівня (вся планета) до окремих країн чи їхніх регіонів.

Економічна географія поділяється на різні напрями залежно від того, що саме є її об'єктом дослідження. Якщо мова йде про розміщення господарства загалом, то це загальна економічна географія. Якщо ж вивчається окрема галузь – наприклад, промисловість, сільське господарство, транспорт чи торгівля – то це вже галузева економічна географія.

Крім того, за масштабом охоплення території розрізняють регіональну економічну географію (що вивчає окремі регіони чи країни) та географію світового господарства, яка аналізує глобальні економічні процеси.

В економічній географії обов'язково враховується, як господарська діяльність взаємодіє з природним середовищем. Адже природа протягом

тисячоліть служила головним джерелом ресурсів для забезпечення потреб людства.

Спочатку люди використовували лише ресурси найближчих територій і впливали на природу лише в межах свого безпосереднього оточення. Але з розвитком цивілізації, науки й техніки почався активніший і масштабніший процес перетворення природного середовища з метою ефективнішого використання його багатств.

Проблема взаємодії людини з природним середовищем набула особливої гостроти у другій половині XX ст. Саме тоді вплив людської діяльності на навколишнє середовище став настільки всеохопним і руйнівним, що його почали порівнювати з потужними геологічними процесами, які змінюють вигляд Землі.

В результаті тривалого впливу людини на природу та активного використання природних ресурсів сформувалося географічне середовище – частина географічної оболонки, яку людина вже освоїла й залучила до господарської діяльності. Сьогодні людська діяльність охоплює практично всі географічні пояси Землі.

У міру подальшого розширення сфери впливу людини географічне середовище охоплює дедалі більші простори. Якщо така тенденція збережеться, у майбутньому воно може охопити всю географічну оболонку.

Саме з цієї причини сьогодні особливо актуальним є переосмислення ставлення людства до природи. Цю думку свого часу висловлював і видатний український науковець В. І. Вернадський, який увів поняття ноосфери – «сфери розуму». Він вважав, що саме свідомо та раціональна діяльність людини повинна стати основою для гармонійних взаємин між суспільством і природним середовищем.

Адже географічне середовище – це основа існування людства: саме тут відбувається життя й діяльність людей, а їх можливості значною мірою залежать від природних ресурсів.

Економічна географія прагне знайти такі моделі розміщення виробництва на території, які забезпечать комфортні умови для життя людей і не завдаватимуть шкоди природному середовищу.

Ця наука відіграє ключову роль серед географічних дисциплін і тісно взаємодіє з ними. Водночас економічна географія активно використовує досягнення інших – негеографічних – наук. До них належать, зокрема, економіка, соціологія, математика, статистика, хімія, фізика, історія, екологія, урбаністика, медицина та інші галузі знань.

1.2. Економічна географія у структурі географічних наук

Економічна географія охоплює низку спеціалізованих напрямів, кожен з яких має власний об'єкт вивчення. Серед них – географія промисловості, сільського господарства, сфери послуг, транспорту, а також політична, медична й військова географія. Кожна з цих дисциплін досліджує особливості просторової організації відповідної галузі (рис. 1.2).

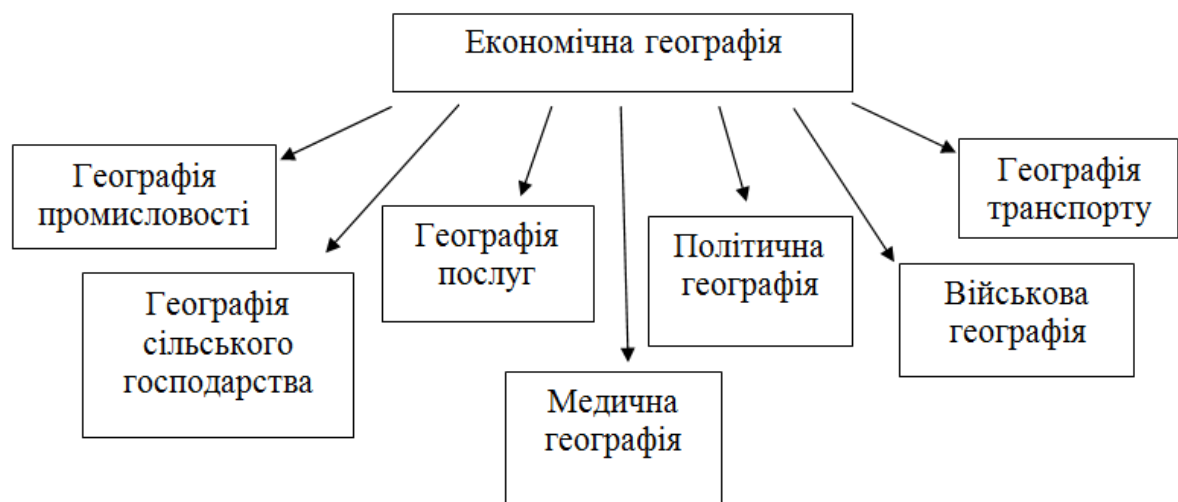

Рис. 1.2. Складові економічної географії (побудовано автором)

Структура економічної географії свідчить про її складну й багаторівневу побудову, яка включає цілу систему підрозділів, кожен із яких досліджує певну сферу господарської діяльності в просторі.

У центрі цієї структури знаходиться власне економічна географія – основна наукова галузь, що охоплює знання про розміщення продуктивних сил

і взаємодію між суспільством і природою в межах економічного простору. Від неї відходять напрямки до більш вузьких дисциплін, таких як:

- Географія промисловості, яка вивчає, як розміщуються й функціонують промислові підприємства, а також аналізує їхню територіальну організацію;
- Географія сільського господарства, що досліджує способи землекористування, види аграрного виробництва та їхнє розташування;
- Географія послуг, яка охоплює різноманітні форми обслуговування населення й виробництва – соціальні, комерційні та інші [20, с. 160].

До структури економічної географії також входять кілька важливих напрямів, кожен з яких виконує свою специфічну функцію. Політична географія аналізує, як політичні процеси та форма державного устрою впливають на просторову організацію господарської діяльності. Військова географія зосереджується на питаннях безпеки, оборонної інфраструктури та стратегічного розміщення військових об'єктів у різних регіонах. Географія транспорту досліджує структуру й ефективність транспортних мереж, їхній вплив на зв'язки між територіями, економіку та мобільність населення. Медична географія займає окреме, особливе місце, оскільки вона вивчає просторові аспекти здоров'я населення, поширення хвороб і доступність медичної допомоги. Це безпосередньо впливає на якість життя людей і ефективність використання трудових ресурсів.

У цілому схема демонструє, що економічна географія – це не самостійна чи ізольована наука, а міждисциплінарна галузь знань, яка поєднує досягнення соціальних, природничих і технічних наук. Вона досліджує закономірності просторового устрою суспільства й господарської діяльності, враховуючи як природні умови, так і соціально-економічні фактори.

Усі підрозділи цієї науки взаємопов'язані між собою, створюючи єдину систему знань про економічний простір. Завдяки цьому можна ефективно аналізувати та планувати розвиток окремих регіонів, держав і світової економіки загалом.

Економічна географія тісно пов'язана з іншими суспільними дисциплінами – такими як економіка, геополітика, історія, правознавство. Найближчий зв'язок у неї з економікою: обидві науки вивчають господарську діяльність людини та ринкові процеси. При цьому економіка досліджує закони функціонування господарства, а економічна географія – просторову структуру цих процесів, виявляючи особливості їх розміщення в різних частинах світу чи окремих регіонах.

Як і інші суспільні науки, економічна географія зосереджує увагу на людині – її потребах і діяльності, а також на господарстві як способі забезпечення цих потреб.

У сучасному світі значення політичних процесів постійно зростає. Політичні фактори впливають на економічний розвиток, умови життя і діяльність людей, міжнародні відносини та стан довкілля. Це зближує суспільну географію з геополітикою.

Через збільшення видобутку природних ресурсів, застарілі технології виробництва, неефективне господарювання та споживацьке ставлення до природи, екологічний аспект став надзвичайно важливим у межах економічної географії. Головною метою цієї науки є пошук найбільш раціональних способів розселення населення та розміщення господарства, а також оптимізація балансу між розвитком суспільства і збереженням природи.

1.3. Методи економіко-географічних досліджень

У своїх дослідженнях соціально-економічна географія використовує кілька основних методів: картографічний, статистичний, порівняльно-географічний, історичний та геоінформаційний.

Картографічний метод полягає у створенні та аналізі тематичних карт світу, окремих регіонів і країн. Його застосовують на всіх етапах дослідження – від збору початкових даних до формування наукових теорій. Наприклад, коли учні у школі малюють контурні карти, вони теж використовують цей метод.

Статистичний (математичний) метод передбачає опрацювання числової інформації з подальшим створенням графіків, діаграм і карт для детального аналізу поточної ситуації та визначення напрямів розвитку соціально-економічних процесів. Основою цього методу є точні й достовірні статистичні дані, які дозволяють оцінити економічний і соціальний стан різних територій. Цим методом активно користуються й учні – наприклад, при дослідженні природних ресурсів, зіставленні рівня розвитку окремих галузей у різних країнах чи при аналізі змін у виробництві окремих товарів.

Для того, щоб передбачити найкращі варіанти розміщення нових галузей і підприємств на певній території, застосовують порівняльно-географічний метод. Він полягає у порівнянні різних регіонів, країн, міст тощо. Використовуючи цей метод, учні можуть краще зрозуміти роль України у світовій економіці.

Всі сучасні економіко-географічні процеси є результатом тривалого історичного розвитку. Тому для вивчення формування територій держав, їх заселення та господарського освоєння застосовують історичний метод. Знання про історичні зміни допомагає краще розуміти, чому господарство розташоване саме так, і робити прогнози щодо його розвитку в майбутньому. В цьому вам стане у пригоді ваше знання історії [22].

Все більше важливості набирає геоінформаційний метод, який полягає у створенні геоінформаційних систем (ГІС). Ці системи є сучасним інструментом для збору, збереження та аналізу різноманітних даних про певну територію. Завдяки комп'ютерним технологіям цей метод дозволяє поєднувати картографічні моделі місцевості з інформаційними базами, а також із супутниковими і аерофотознімками земної поверхні.

Вибір конкретного методу залежить від мети та об'єкта дослідження, але найкращим є поєднання кількох методів, що враховує переваги кожного з них.

Методи дослідження – це системи прийомів і способів, які допомагають вивчати загальні закономірності і конкретні об'єкти. Економічна та соціальна географія світу застосовують методи, що притаманні не тільки географії загалом, а й іншим гуманітарним наукам.

Основні методи дослідження включають:

- картографічний;
- системний;
- історичний;
- порівняльний;
- метод польових досліджень і спостережень;
- метод дистанційних спостережень.

Статистичний метод, який базується на аналізі даних про господарство та населення, що пов'язані з певними територіями і видами економічної діяльності, дозволяє виявити просторові взаємозв'язки між різними територіально-економічними системами [7].

Статистика, нанесена на карту, є ефективним інструментом для дослідження і аналізу конкретних ситуацій у світовій економіці та міжнародних господарських зв'язках.

Застосування статистичного методу передбачає збір первинних статистичних даних, використання довідкових матеріалів від ООН, міжнародних організацій та окремих країн, а також їх обробку і аналіз відповідно до поставлених завдань.

Економіко-математичні методи дають змогу виразити кількісні співвідношення і навіть закономірності розміщення різних видів господарства, а також розселення і життєдіяльності населення. Особливу увагу привертає математичне моделювання різноманітних процесів і об'єктів.

Наукова систематизація відіграє важливу роль як у теоретичних, так і в практичних аспектах соціально-економічних географічних досліджень. Вона допомагає впорядкувати досліджувані явища, узагальнити знання про їхні спільні риси та відмінності, а також спрощує вивчення складних геосистем, сприяючи швидшому виявленню їхніх внутрішніх закономірностей.

Основні види систематизації включають:

- класифікацію;
- типологію;
- групування.

Класифікація – це поділ великої кількості об’єктів або елементів на окремі групи.

Типологія – це метод наукової класифікації, який базується на створенні абстрактних теоретичних моделей (типів), що відображають найважливіші структурні або функціональні характеристики досліджуваних об’єктів.

Групування – це виділення певних груп у межах соціально-економічного явища на основі визначених ознак.

Районування – це процес поділу території на відносно однорідні частини. Для цього необхідно опрацювати велику кількість економічної та соціальної інформації, що дозволяє виявити соціально-економічні зв’язки між різними регіонами країни з урахуванням їх спеціалізації.

Картографічний метод дозволяє відобразити на загальногеографічних і тематичних картах розташування численних об’єктів, а також показати їхні взаємозв’язки. Цей метод застосовується на всіх етапах дослідження – від збору початкових даних до створення наукових матеріалів, які потім слугують основою для подальших досліджень [18].

Карти – це не лише чудовий наочний матеріал і багатство різноманітної інформації, зручної для різних цілей, а й ефективний інструмент для наукових досліджень.

Системний метод передбачає розгляд географічного об’єкта як складної, що змінюється в часі, системи.

До ключових принципів системного підходу належать:

- цілісність;
- структурність;
- взаємозв’язок між системою та її оточенням;
- ієрархічність тощо.

Етапи системного дослідження включають:

- чітке формулювання проблеми, визначення мети та критеріїв для оцінки її досягнення;
- аналіз структури об’єкта, створення концепції його розвитку та пошук шляхів досягнення мети;

- розгляд проблеми, розробка моделі, її вирішення і отримання можливих варіантів рішень;
- узагальнення результатів дослідження і прийняття остаточних рішень.

Історичний метод застосовується разом із аналізом просторових аспектів соціально-економічного розвитку. Вивчення того, як у минулому розміщувалося населення та розвивалося господарство, дозволяє краще зрозуміти сучасні процеси та прогнозувати майбутні зміни в окремих регіонах.

Порівняльний метод полягає не лише в зіставленні подібних географічних явищ, а й у глибокому аналізі спільних і відмінних рис щодо освоєння територій, форм господарювання та типів розселення, а також у дослідженні їхньої взаємодії. Як влучно сказано в одному американському підручнику: «Хто знає лише Англію – той не знає Англії».

Польові дослідження та спостереження завжди були невід'ємною частиною географічної науки. У сучасних умовах активно розвивається міжнародна наукова співпраця, особливо з європейськими географами. Зростає кількість закордонних експедицій і спільних проєктів із дослідниками з інших країн. Туризм також відкриває можливості для безпосереднього ознайомлення з особливостями різних регіонів. Саме під час польових виїздів найкраще вивчаються способи використання територій, системи розселення, основні форми господарської діяльності та умови життя населення.

Методи дистанційного спостереження, такі як аерофотозйомка і зйомки з космосу, дедалі ширше застосовуються для досліджень природних ресурсів, господарської діяльності та населення. Вони надають сучасну, детальну інформацію про великі території, конкретне освоєння земель, концентрацію господарства і населення, межі економічних районів і агломерацій, а також стан навколишнього середовища.

Основні завдання соціально-економічної географії включають:

- вивчення окремих країн, адже навіть при розвитку міжнародних інтеграцій економіка кожної країни з її державними кордонами, митними

режимами, бюджетом і іншими особливостями залишається головною одиницею аналізу в економіко-географічних дослідженнях;

- дослідження економіко-географічних процесів інтеграції у різних регіонах світу;

- вивчення географії світового господарства та міжнародних економічних зв'язків;

- політико-географічні дослідження країн світу;

- аналіз взаємодії населення, господарства і природних ресурсів, а також просторової організації суспільства у світі та окремих країнах;

- дослідження географічних аспектів глобальних проблем людства.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ «УКРАЇНА І СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО» У 9 КЛАСІ

2.1. Місце курсу у шкільній географії, його зв'язки з іншими курсами

У 9 класі розпочинається вивчення одного з ключових розділів шкільної географії – курсу «Україна і світове господарство». Цей курс забезпечує учнів ґрунтовними знаннями, формуючи цілісне розуміння економічних, соціальних і екологічних процесів, які відбуваються як у межах України, так і на глобальному рівні. Учні дізнаються, як різноманітні чинники впливають на розвиток окремих регіонів і держави загалом, а також як світові економічні процеси пов'язані з нашою країною.

Цей курс продовжує шкільне вивчення географії, яке розпочалося з ознайомлення з фізичною географією та географією населення України й світу. Раніше учні здобули основні знання про природні умови, ресурси, чисельність і структуру населення. Тепер курс «Україна і світове господарство» поглиблює ці знання, зосереджуючи увагу на економічних взаємозв'язках і міжнародних відносинах, що набувають особливої ваги в умовах сучасної глобалізації [15].

Шкільний курс географії має тісний зв'язок з іншими навчальними дисциплінами.

Передусім, він взаємодіє з економікою, де учні ознайомлюються з базовими економічними поняттями, теоріями та моделями. Це допомагає краще усвідомити, як економічні зв'язки впливають на розвиток України. Завдяки поєднанню знань з географії та економіки учні розуміють, як економічні процеси взаємодіють із природними умовами та соціальними факторами.

По-друге, географія тісно переплітається з історією, оскільки економічні явища завжди мають своє історичне підґрунтя. Аналіз історичного розвитку економіки України та впливу ключових подій на її зміни дозволяє краще зрозуміти сучасну економічну ситуацію. Такий зв'язок між географією та історією допомагає учням сформувати цілісне уявлення про суспільні процеси.

Крім того, географія пов'язана із соціальними науками, зокрема з соціологією та політологією. Знання про соціальні структури, демографічні зміни та політичні процеси є важливими для повного розуміння економічного розвитку. Учні навчаються не лише працювати з економічними показниками, а й розглядати їх у контексті суспільних змін і політичних рішень, що особливо важливо в умовах сучасного світу.

Знайомство з курсом «Україна і світове господарство» допомагає учням формувати екологічну свідомість. У сучасних умовах глобальних екологічних проблем, таких як кліматичні зміни та вичерпання природних ресурсів, важливо не лише вивчати економічні процеси, а й розуміти, як вони впливають на природу. Вивчаючи цей курс, школярі дізнаються про принципи сталого розвитку, екологічні виклики та способи їх подолання, що сприяє вихованню відповідального ставлення до довкілля.

Окрім того, курс приділяє значну увагу міжнародним відносинам, допомагаючи зрозуміти, як Україна взаємодіє з іншими країнами у світовій економіці. Учні вивчають особливості міжнародної торгівлі, інвестицій, зовнішньоекономічної діяльності, а також роль України у міжнародних організаціях. Це дає уявлення про сучасні виклики й перспективи нашої держави в умовах глобалізації [24].

Отже, можна стверджувати, що курс географії «Україна і світове господарство» у 9 класі є суттєвим елементом шкільної освіти. Він поєднує знання з різних галузей та допомагає учням глибше зрозуміти економічні, соціальні й екологічні процеси. Завдяки цьому курсу школярі не лише здобувають важливі теоретичні знання, а й розвивають уміння аналізувати, мислити критично й творчо – навички, які необхідні для формування свідомих, активних та відповідальних громадян.

2.2. Поняттєво-термінологічний апарат географії світового господарства

Наукові поняття і терміни є основними інструментами для проведення будь-якого дослідження. Вони формуються під час теоретичного осмислення дійсності та слугують засобом виокремлення найсуттєвіших ознак явищ. Понятійно-термінологічний апарат відображає специфіку об'єкта дослідження, застосовувані методи та підходи, а також рівень наукової опрацювання теми.

Його основу становлять поняття – базові одиниці наукового знання, які є формами мислення, що передають узагальнені та значущі риси або взаємозв'язки явищ і об'єктів довкілля. Зазвичай формулювання понять включає вказівку на найближчу родову ознаку й основні характеристики, які відрізняють певні об'єкти чи процеси від інших [34].

Основні, найзагальніші поняття в науці називають категоріями – вони відображають ключові, універсальні властивості та зв'язки явищ реального світу і процесу пізнання.

Поняття тісно пов'язані з термінами – словами або словосполученнями, що використовуються для позначення наукових понять у спеціалізованому контексті.

Сучасна економічна та соціальна географія зарубіжних країн оперує широким і розвиненим понятійно-термінологічним апаратом, який умовно поділяється на кілька основних груп:

- терміни, що характеризують економіко-географічні об'єкти й утворення;
- поняття, що застосовуються для аналізу економіко-географічних взаємозв'язків;
- терміни, які описують економіко-географічні процеси.

Понятійно-термінологічний апарат економічної, соціальної та загалом суспільної географії зарубіжних країн постійно вдосконалюється й оновлюється. Це зумовлено як переосмисленням усталених термінів, так і впровадженням нових понять, що з'являються разом із розвитком

дослідницьких методів і появою нових наукових напрямів. Зокрема, розширюється вивчення політичних, соціальних, культурних та рекреаційних аспектів у межах країнознавства, а також удосконалюється сама економічна, соціальна та політична географія.

Країнознавчі дослідження базуються на ключових поняттях, серед яких важливими є «країна» і «держава». Хоча ці терміни часто вживаються як синоніми, поняття «країна» має ширше значення, охоплюючи не лише політичну, а й історико-культурну та соціально-економічну складову.

Країна – це територія з визначеними кордонами, на якій живе певний народ; з політико-географічної точки зору вона може бути як самостійною, так і перебувати під владою іншої держави.

Якщо країна має повний суверенітет, тобто сама визначає свою внутрішню та зовнішню політику, вона набуває статусу держави.

Держава – це незалежне політичне утворення, яке здійснює владу на своїй території через спеціально організовану систему органів і інституцій, відому як державний апарат [28].

Основними елементами держави є:

- верховенство влади, її єдність і неподільність (суверенітет);
- організована система владних структур – державний апарат;
- певна територія з чіткими кордонами, населення якої поділяється за адміністративно-територіальним принципом, а не за родинними зв'язками;
- правові норми, які встановлюються і захищаються державою;
- система збору податків для забезпечення функціонування державного апарату.

Держава виконує такі основні функції: створення законів; забезпечення оборони та національної безпеки; підтримка правопорядку; захист конституційних засад суспільства; узгодження інтересів різних соціальних груп і окремих людей, а також вирішення соціальних конфліктів; державне управління в різних сферах суспільного життя; здійснення економічної політики (формування бюджету, контроль грошового обігу, координація господарської діяльності, приватизація та структурні зміни); соціальної

політики (охорона здоров'я, підтримка вразливих верств населення, покращення екологічної ситуації); культурної політики (реалізація державних пріоритетів у сферах освіти, науки, культури) та інших напрямків [26].

Кожна держава займає певну частину земної поверхні, яка вирізняється своїм географічним положенням, природними ресурсами, ландшафтами та ступенем освоєння людиною. У країнознавстві поняття території є одним із основоположних.

Територія держави – це частина планети, що має як природні, так і створені людиною характеристики й ресурси, і перебуває під контролем та владою конкретної країни.

Територія є важливою частиною виробничого потенціалу держави. Її місце розташування, природні ресурси та умови їх освоєння можуть як сприяти економічному зростанню, так і обмежувати його. Великі за площею країни, як правило, мають більше природних багатств і більше можливостей для розміщення виробництва та формування економічних регіонів. У сучасному світі існують як держави з величезними територіями, що займають цілі континенти (наприклад, Австралія), так і надзвичайно малі країни з площею лише в кілька квадратних кілометрів, такі як Ватикан чи Монако.

Втрата території означає зникнення самої держави, тому кожна країна прагне всіма можливими способами її захистити та зберегти.

Територія країни включає:

- сушу в межах її кордонів;
- внутрішні та прибережні води;
- повітряний простір над сушею і водою;
- надра під сушею і водними просторами.

Внутрішні води знаходяться під юрисдикцією держави, і правила судноплавства та риболовлі там регулюються національним законодавством. Судна іноземних країн можуть заходити у внутрішні води лише за умовами міжнародних угод.

Внутрішні води – це водойми, що розташовані всередині території певної держави (окрім територіальних вод), до яких входять річки, озера, канали,

протоки, водосховища, а також внутрішні моря, які повністю оточені сушею, що належить лише цій країні.

Сучасна світова економіка базується на ринкових відносинах, і побудова ринкової економіки в Україні ставить перед нею завдання інтегруватися у світову економіку та брати участь у міжнародному поділі праці. Це відкриває додаткові можливості для залучення ресурсів і стимулів, які допоможуть підвищити ефективність національної економіки та її конкурентоспроможність на світовому ринку.

Для захисту національних інтересів в умовах посиленої інтеграції та глобалізації, а також зростаючої конкуренції, уряд України повинен проводити зовнішньоекономічну політику, що відповідає вимогам світового ринку і реальному рівню розвитку країни. Нині експортна політика України є недостатньо ефективною і потребує суттєвого вдосконалення.

Економічний потенціал і людські ресурси в країні достатні для того, щоб Україна не була просто постачальником сировини, а могла пропонувати на світовий ринок готову продукцію високої якості. Через це важливо шукати нові шляхи та внутрішні резерви для підвищення ролі України у світовому господарстві [14].

Обмеженість ресурсів і потреба підвищувати ефективність виробництва загострюють конкуренцію між виробниками з різних країн на світовому ринку. У результаті посилюється нерівність між державами за рівнем розвитку та швидкістю економічного зростання. Кожна країна, що бере участь у міжнародній економіці, намагається відстояти свої інтереси, орієнтуючись на реальний стан власної економіки та фінансові можливості. Економічно потужні держави та інтеграційні об'єднання здатні проводити активну зовнішню політику, використовуючи свій вплив для формування світових економічних процесів і захисту національних інтересів. Натомість менш розвинені країни змушені адаптуватися до існуючих глобальних умов, обираючи зовнішньополітичний курс, що відповідає їхнім можливостям або заснований на співпраці в межах регіональних союзів.

Перехід України до ринкової економіки та впровадження ринкових засад у світову господарську систему поставили перед нашою країною завдання активно інтегруватися у глобальну економіку та брати участь у міжнародному розподілі праці. Завдяки зовнішньоекономічній діяльності українські підприємства можуть відстоювати свої інтереси на міжнародному рівні, залучати додаткові ресурси й підвищувати ефективність виробництва та конкурентоспроможність. У сучасних умовах глобалізації, поглиблення економічної інтеграції та зростання конкуренції зовнішньоекономічна діяльність повинна відповідати актуальним вимогам світового ринку й реальному стану національної економіки [18].

2.3. Компетентності, які формуються при вивченні курсу

Курс географії «Україна і світове господарство» дає змогу глибше й точніше ознайомитися з різними формами економічної діяльності на відповідному рівні, а також враховувати зміни, що відбуваються в економіці країни. Окрім цього, він дозволяє аналізувати економічну структуру України у порівнянні з міжнародними зразками та визначати її місце і значення у світовій економічній системі.

Під час вивчення курсу «Україна і світове господарство» важливу роль відіграє краєзнавчий підхід, що дозволяє організувати навчання через безпосереднє ознайомлення з місцевими об'єктами. Шкільне краєзнавство робить навчальний процес активнішим, стимулює самостійність учнів і посилює їхній інтерес до предмета, що сприяє кращому засвоєнню знань. Такий підхід також допомагає формувати географічні вміння та навички. На уроках учні мають можливість практично застосовувати здобуті знання, закріплювати їх і перетворювати в реальні вміння. Вивчення рідного краю розвиває у школярів почуття любові до своєї малої батьківщини. У курсі широко використовуються міжпредметні зв'язки, що допомагає створити цілісне бачення регіону та вирішувати різноманітні навчальні завдання. Завдяки системному підходу учні краще розуміють будову та просторові зв'язки

регіону, а комплексний підхід дає змогу розглядати територію як поєднання природних і соціально-економічних процесів. Курс також відіграє важливу роль у залученні школярів до дослідницької діяльності, розвитку їхньої творчості, зростанні інтересу до навчання, а також у професійному орієнтуванні та соціалізації.

Якість засвоєння географічних знань багато в чому залежить від того, наскільки ефективно учні користуються підручником, який є важливим інструментом для самостійного навчання. Повноцінне розуміння географічного матеріалу неможливе без звернення до карт і статистичних даних. Тому під час роботи з підручником слід враховувати цю особливість. Пояснюючи нову тему, вчителю доцільно використовувати статистичні матеріали у вигляді карт, діаграм, таблиць і графіків, щоб наочно пояснювати та конкретизувати теоретичні знання [4].

Кожен об'єкт характеризується не лише якісними, а й кількісними ознаками. Кількісні дані дають предмету або явищу точне визначення і допомагають робити обґрунтовані висновки. Завдання вчителя при роботі зі статистикою – навчити учнів розуміти статистичні показники, вміти ними користуватися, використовувати як докази та приклади для підтвердження певних ідей.

Не всю статистичну інформацію потрібно запам'ятовувати – лише найважливіші ключові числові показники. Проте з будь-яким показником потрібно працювати: навчити учня розуміти його значення, пояснити, як він обчислюється, вміти обирати потрібні дані, порівнювати їх, робити висновки та узагальнення, а також формувати теоретичні висновки на основі аналізу цифр. При роботі зі статистикою важливо звертати увагу на одиниці вимірювання. У шкільній географії кількісні дані можуть бути виражені як у абсолютних величинах (тоннах, кілометрах, кіловат-годинах), так і у відносних (відсотках, частках). Відносні показники краще ілюструють об'єкти та явища і легше запам'ятовуються, крім того, вони менш схильні до змін.

Курс має виразний практичний характер, що втілюється через виконання практичних завдань, аналітичних вправ і досліджень. Практичні роботи

орієнтовані на формування навичок і вмінь користуватися географічними картами та іншими інформаційними джерелами.

Завдання курсу досягаються через розвиток ключових компетентностей і інтеграцію наскрізних змістових ліній. Зокрема, лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» спрямована на:

- формування цілісного наукового уявлення про світ та глибоке розуміння процесів сучасного розвитку;
- усвідомлення взаємозв'язку між природою, розвитком виробництва та рівнем соціальних стандартів у контексті сталого розвитку;
- набуття вмінь використовувати знання для прогнозування впливу людини на довкілля, а також для визначення правил поведінки в умовах екологічних та техногенних загроз;
- здатність робити висновки щодо ролі України у вирішенні глобальних проблем людства;
- прийняття обґрунтованих рішень з урахуванням інтересів громадян, спільнот, суспільства і держави;
- готовність брати участь у природоохоронній діяльності та відповідати за свої дії;
- формування відповідального споживчого ставлення, підтримку вітчизняного виробника та раціональне використання ресурсів на різних рівнях – від побутового до глобального;
- усвідомлення глобальної взаємозалежності та особистої відповідальності у вивченні світової економіки та національного господарства.

Наприклад, під час вивчення теми «Виробництво тканин, одягу, взуття» учні дізнаються, як на розвиток текстильної, швейної та взуттєвої промисловості впливають трудові ресурси й споживчий попит, а також знайомляться з особливостями розміщення цих підприємств. Завдяки інтеграції наскрізної змістової лінії «Підприємливість та фінансова грамотність» школярі вчаться порівнювати вартість продукції різних виробників і аналізувати причини різниці в цінах, враховуючи витрати на сировину, заробітну плату, використання обладнання, коливання валютного курсу тощо.

Сучасна шкільна географічна освіта, яка базується на компетентнісному підході, акцентує увагу на важливості розвитку практичних умінь, тому вчителям варто приділяти цьому особливу увагу як одному з основних компонентів навчального процесу.

Практичні роботи відіграють центральну роль у підвищенні прикладної цінності географічного навчання, і їх виконання є обов'язковим для школярів. Такі завдання спрямовані на закріплення, розширення та використання знань на практиці, водночас сприяючи формуванню необхідних навичок. Особливістю вивчення географії є те, що теорія і практика тісно взаємопов'язані та розвиваються паралельно [22, с. 204].

Під час проведення практичних робіт, які мають на меті розвиток, поглиблення та застосування теоретичних знань разом із формуванням необхідних умінь і навичок, важливо враховувати методичні особливості різних видів робіт. Навчальні та тренувальні роботи головним чином спрямовані на формування умінь і відпрацювання навичок навчальної діяльності, тоді як підсумкові роботи виконують контрольну функцію. Закріплення і вдосконалення умінь може відбуватись не лише під час уроків, а й у вигляді домашніх завдань, результати яких потім обговорюють у класі. Оцінювання навчальних і тренувальних робіт може проводитись вибірково, залежно від обсягу та якості виконання.

Підсумкові практичні роботи мають контрольну роль: їх учні виконують самостійно під час уроку, а вчитель обов'язково ставить оцінку.

Рекомендується на міських, районних та міжшкільних методичних об'єднаннях учителів узгоджувати список таких підсумкових робіт з географії.

Під час підготовки до практичної роботи важливо ретельно продумати кожен її етап: визначити, коли саме на уроці вона відбуватиметься, які джерела інформації знадобляться, а також як учні повинні представити свої результати. Практичні завдання можна виконувати на різних стадіях уроку, а їх тривалість визначається вчителем залежно від складності, обсягу завдань і особливостей теми [34].

Програма передбачає виконання досліджень, теми яких вчитель може змінювати відповідно до вивченої теми. При виборі теми рекомендується враховувати особливості регіону, наявність навчальних матеріалів та технічне забезпечення освітнього процесу. Учень може обрати одну або дві теми досліджень із запропонованого списку і виконати їх індивідуально або в групі. Результати роботи презентуються і оцінюються вчителем.

Підвищення практичної спрямованості курсу включає не лише виконання практичних завдань і досліджень, а й застосування методів і технологій, які сприяють формуванню вмінь учнів. Важливо постійно залучати учнів до практичної роботи з різними джерелами географічної інформації – планами, схемами місцевості, картами, статистикою, геоінформаційними ресурсами – що є особливістю методики викладання географії у школі.

Щоб визначити, наскільки результати навчання учнів відповідають державному стандарту та програмі, проводять тематичне оцінювання. Під час цього оцінювання перевіряють, наскільки учні засвоїли матеріал однієї або кількох тем, і виставляють оцінки у класний журнал. На відміну від традиційної системи, така оцінка має бути більш змістовною, різноманітною за рівнями і об'єктивною [19].

Під час вивчення курсу географії в 9 класі «Україна і світове господарство» застосовують підручники, які успішно пройшли конкурс на кращі підручники для 9 класу загальноосвітніх шкіл і були обрані навчальними закладами для використання.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ «УКРАЇНА І СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО» У 9 КЛАСІ

3.1. Форми організації навчання географії

Далі ми докладно розглянемо різні способи організації навчального процесу, які вчителі географії використовують не тільки під час уроків, а й у позаурочний та позакласний час.

Що таке форма організації навчального процесу? Це зовнішній прояв спільної і скоординованої роботи вчителя і учнів, що здійснюється за певними правилами і в певному режимі. Загальні види таких форм наведені у додатку А. Тепер розглянемо основні з них докладніше.

Фронтальна форма навчання означає, що вчитель одночасно працює з усім класом, даючи однакові завдання і підтримуючи єдиний темп роботи для всіх учнів. Це одна з найпоширеніших форм проведення уроків. Проте вона має й недоліки – вчителю важко приділити увагу кожному окремому учню, через що основна увага часто концентрується на більш активних і добре підготовлених. Крім того, ця форма не враховує індивідуальні особливості учнів, тому може бути складною для тих, хто має труднощі з навчанням [4].

За видами фронтальна форма організації представлена на рис. 3.1.

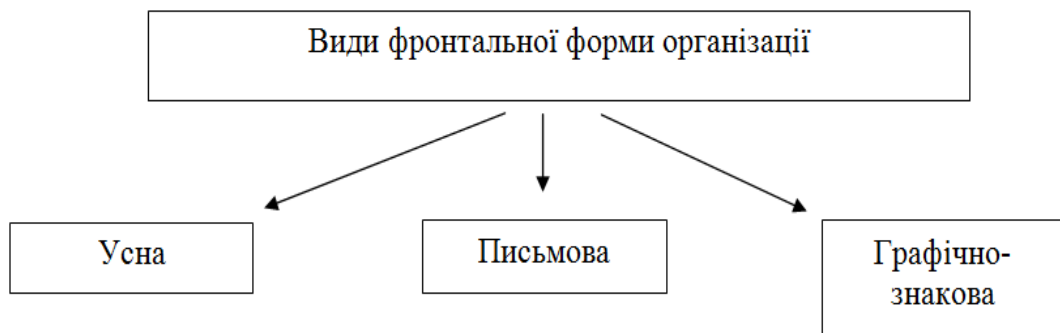

Рис. 3.1. Види фронтальної форми організації (побудовано автором)

Індивідуальна форма організації навчання передбачає роботу вчителя безпосередньо з одним учнем. Тут враховуються унікальні особливості кожного учня – як він сприймає інформацію, пам'ять, гнучкість мислення, фізичне та емоційне навантаження, а також рівень готовності до навчання. Вчитель дає учню завдання, яке відповідає його індивідуальним потребам. Це завдання може бути усним, письмовим або у вигляді графіків чи символів, і учень самостійно його виконує.

Загалом індивідуальна форма навчання передбачає врахування різних темпів засвоєння географії учнями, виконання ними завдань з різним рівнем складності, а також використання різноманітних додаткових матеріалів, які відрізняються за обсягом і доступністю для розуміння. Для цього зазвичай застосовують роздаткові дидактичні матеріали – різні види навчальних географічних ресурсів, за допомогою яких кожен учень індивідуально отримує завдання вчителя, що мають різний рівень складності та спрямованість.

Під роздатковим дидактичним матеріалом з географії розуміють різні завдання, питання, вправи, уніфіковані інструкції для виконання дій, алгоритмічні плани характеристик об'єктів для вивчення, а також форми звітності тощо.

Опанування індивідуальної форми навчання є дуже корисним, адже саме вона створює основу для формування у учнів навичок самостійної роботи, зокрема при виконанні домашніх завдань, які є важливою складовою позаурочного вивчення географії.

Іншим видом організації навчального процесу є групова форма, яка передбачає співпрацю вчителя з групою учнів, що взаємодіють між собою та з педагогом.

Основою навчання географії через роботу в змінних парах учнів є використання природної форми людського спілкування – діалогу між двома людьми. Для успішної організації такого навчання необхідно дотримуватися таких основних вимог:

- 1) спрямованість на досягнення найвищих результатів у навчанні;

- 2) підбір учнів до пар з урахуванням різного рівня їх підготовки та здібностей;
- 3) створення умов для співпраці та взаємної підтримки між учнями;
- 4) раціональний розподіл навчальних завдань між членами групи;
- 5) проведення навчального процесу з урахуванням індивідуальних можливостей кожного учня.

Групова форма навчання особливо корисна на початкових етапах, коли учні опановують навички навчально-пізнавальної роботи у невеликих командах. Вона підходить для досягнення різних освітніх цілей – формування, закріплення, застосування і перевірки знань та вмінь. У такому форматі всі учні мають рідкісну можливість висловити свої думки, що рідко трапляється при традиційному способі навчання. Крім того, по-перше, у групах складніше ухилятися від виконання завдань, а по-друге, завдяки взаємодопомозі між учнями, завдання виконуються швидше, ніж індивідуально.

Групова форма організації навчання учнів з географії містить певні види такої організації, зокрема:

- 1) розгляд і аналіз короткої інформації від учителя або уривка з підручника;
- 2) формулювання висновків за результатами практичної роботи;
- 3) обговорення переглянутого відео або презентації навчального матеріалу;
- 4) обговорення можливих рішень проблемного питання чи завдання;
- 5) підготовка запитань для вчителя або однокласників;
- 6) підготовка відповіді на запитання вчителя;
- 7) аналіз відповіді однокласника, який працює біля дошки;
- 8) взаємний критичний розгляд або редагування письмових робіт один одного в парі;
- 9) взаємна оцінка знань з певної теми географії між учасниками пари;
- 10) створення схематичної або графічної моделі географічного об'єкта, що вивчається.

Методика групового навчання з географії передбачає, що кожен учень у сформованій групі по черзі виконує роль як слухача, так і доповідача. На початку такої роботи кожному ставиться завдання – засвоїти відповідний географічний матеріал настільки добре, щоб пояснити його іншим і відповісти на їхні запитання [2].

Завдання, які дає вчитель, можуть бути однаковими для всіх груп або відрізнятися за змістом і складністю (диференційовані). Вибір підходу до створення цих завдань впливає на спосіб формування груп. Якщо завдання мають однаковий рівень складності, групи складаються із учнів з різним рівнем підготовки і здібностями. Якщо ж завдання різняться за складністю, тоді групи формують із учнів, чиї знання відповідають рівню конкретного завдання.

Основні правила організації групової роботи на уроці географії полягають у наступному:

- 1) клас розподіляється на групи для виконання певних географічних завдань;
- 2) кожна група отримує однакове завдання з різними аспектами або різні завдання, які можуть відрізнятися за складністю, і учасники працюють над ними спільно під керівництвом лідера або вчителя;
- 3) робота в групах може бути як колективною, так і індивідуальною, при цьому результати узагальнюються, оформлюються письмово і обговорюються між учасниками;
- 4) склад груп не є постійним – він формується залежно від навчальних потреб учнів, щоб максимально ефективно виконати завдання з урахуванням їхнього змісту й особливостей;
- 5) спосіб формування груп базується на принципах, які враховують специфіку поставлених перед ними завдань [28].

При груповій формі роботи всі учасники групи виконують одне спільне завдання, розподіляючи між собою опрацювання різних джерел інформації. Результати роботи записуються в зошитах учнів. Під час виконання завдання учні заохочуються обговорювати план і результати індивідуальної роботи, допомагати одне одному та консультуватися. Наприкінці внутрішньої роботи в

групах відбувається обмін результатами між групами – звітність про навчально-пізнавальну діяльність кожної групи. В таких умовах доцільно фіксувати результати письмово у вигляді таблиць, тез або створювати спільні графічні моделі географічних об'єктів.

Якщо всі групи отримують однакове завдання, то під час звіту кожна група може розкрити свій унікальний аспект його виконання. Під час групової роботи вчитель виконує різні ролі: дає усні або письмові поради та інструкції, пропонує довідкові матеріали чи літературу, допомагає розподілити обов'язки між учнями, контролює процес виконання завдання, відповідає на запитання, вирішує конфлікти, слідкує за організацією роботи і, при необхідності, надає підтримку окремим учням або всій групі.

На мою думку, при виборі однієї з форм організації навчання для курсу географії 9 класу «Україна і світове господарство» слід звертати увагу на низку важливих аспектів (додаток Б).

На мою думку, найважливішим фактором є кількість учнів у класі, а також їхні знання з попередніх курсів географії, індивідуальні особливості сприйняття, пам'ять і розумові здібності. Від цього багато що залежить. Наприклад, якщо клас невеликий і всі учні добре підготовлені, тоді цілком підходить фронтальна форма навчання.

Якщо говорити про сучасність і наш регіон – Харків і область – то можна сказати, що традиційні форми навчання зараз не надто актуальні через онлайн-формат навчання і форс-мажорні обставини, які впливають на сам процес і місце перебування вчителя чи учня. Тому, на мою думку, найбільш прийнятною сьогодні є індивідуальна форма навчання кожного учня. Проте при цьому взаємодія між учнем і вчителем значно зменшується. Саме тому вчителю варто дуже відповідально підходити до організації онлайн-уроків, адже онлайн-навчання здебільшого носить індивідуальний характер. Важливо забезпечувати учнів чітким і повним матеріалом, додатковими ресурсами – підручниками, статтями, відео тощо – або записувати відеолекції, щоб кожен міг переглянути їх у зручний час або повторити, якщо щось залишилось незрозумілим під час онлайн-уроку.

3.2. Технології, методики та методи навчання географії

Географія в загальноосвітніх школах має великий потенціал для виконання важливих соціальних завдань у сучасних умовах розвитку України. Без знань і навичок з географії, а також без розуміння просторової різноманітності земної поверхні і особливостей України, неможливо створити у учнів повне наукове уявлення про світ. Сьогодні цьому сприяють новітні технології та сучасні методики викладання географії України для 8-9 класів, які розглядаються у цій роботі [6].

Інтерактивні методи навчання не є новинкою для української школи – їх застосовували ще в перші десятиліття минулого століття, і вони були широко поширені у педагогічній теорії та практиці. Основна ідея інтерактивного навчання полягає в тому, що весь навчальний процес будується на активній та безперервній взаємодії між усіма учнями. Це спільне навчання, під час якого учні навчають один одного у групах чи колективі, а вчитель і учень виступають як рівноправні партнери. Такий підхід ефективно сприяє розвитку цінностей, умінь і навичок, створює атмосферу співпраці і підтримки, а також допомагає вчителю стати справжнім лідером серед учнів.

Для інтерактивного навчання характерно досягнення результатів за допомогою новітніх технологій та постійний пошук відповідей на питання: «Як краще навчати?» і «Як створити найсприятливіші умови для навчання?».

Інтерактивні методи передбачають застосування прийомів, які заохочують активну участь учнів у пізнавальному процесі та сприяють їхній самостійності. Учень у цьому процесі є активним учасником, виконує творчі завдання і веде діалог з учителем.

У сучасному світі неможливо володіти всіма знаннями навіть у своїй сфері, тому учням потрібні нові вміння: мислити критично, розуміти суть явищ, осмислювати ідеї та концепції, вміти знаходити, інтерпретувати і застосовувати інформацію в конкретних ситуаціях. Саме цьому сприяють інтерактивні технології. Вони допомагають краще засвоїти матеріал, впливаючи не тільки на свідомість, а й на почуття, мотивацію та практичні дії учня.

Для успішного застосування інтерактивних технологій потрібна ретельна підготовка як вчителя, так і учнів. Вони мають навчитися ефективно спілкуватися, слухати один одного, висловлювати свої думки, переконувати інших, бути толерантними, розуміти співрозмовників, а також ставити й відповідати на запитання.

Сучасний урок – це ефективний урок, під час якого учень не лише повторює вже отримані знання, а й засвоює новий матеріал. Він набуває практичних навичок, розвиває свій світогляд, самостійність, активність і творче мислення.

Навчальний процес має бути спрямований не лише на розширення знань з предмета, їх систематизацію, інтеграцію та узагальнення, а й на постійне осмислення й перетворення особистого досвіду кожного учня.

Кожен урок – це складна організаційно-методична система, у якій всі елементи тісно пов'язані і впливають один на одного. Водночас урок є самостійним завершеним етапом навчання з конкретними цілями та результатами. Через урок можна оцінити стиль роботи вчителя, його методичний підхід. Адже саме вчитель створює урок, а учні у класі є його помічниками, без яких навчальний процес неможливий.

Можна відзначити, що термін «педагогічна технологія», а точніше – «технології в навчанні», з'явився ще у 1920-х роках. Нині поняття «педагогічна технологія» міцно закріпилося у педагогічному словнику. Проте його тлумачення та використання можуть суттєво відрізнятися. Існує кілька визначень цього терміна, які наведені на схемі (рис. 3.2).

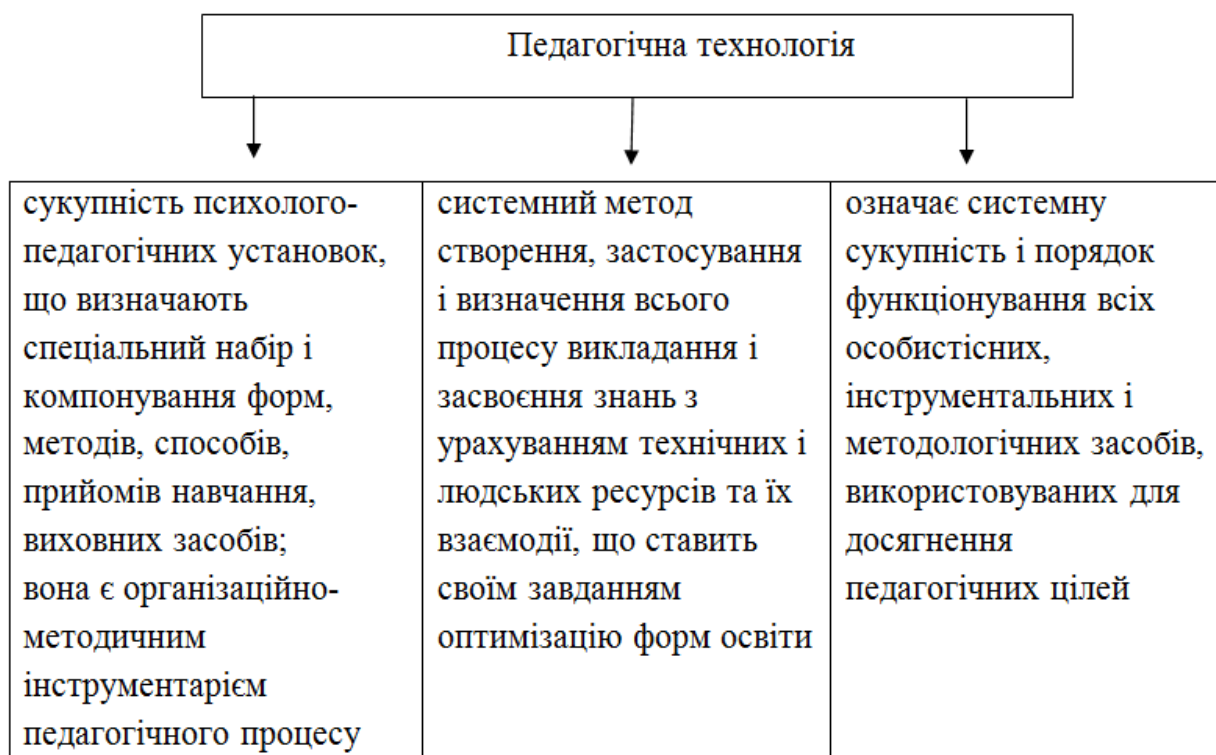

Рис. 3.2. Педагогічна технологія (побудовано автором)

Педагогічна технологія розглядається як комплексне узагальнення, яке включає в себе сутність різних визначень, запропонованих різними авторами. Це поняття можна поділити на три основні аспекти (рис. 3.3).

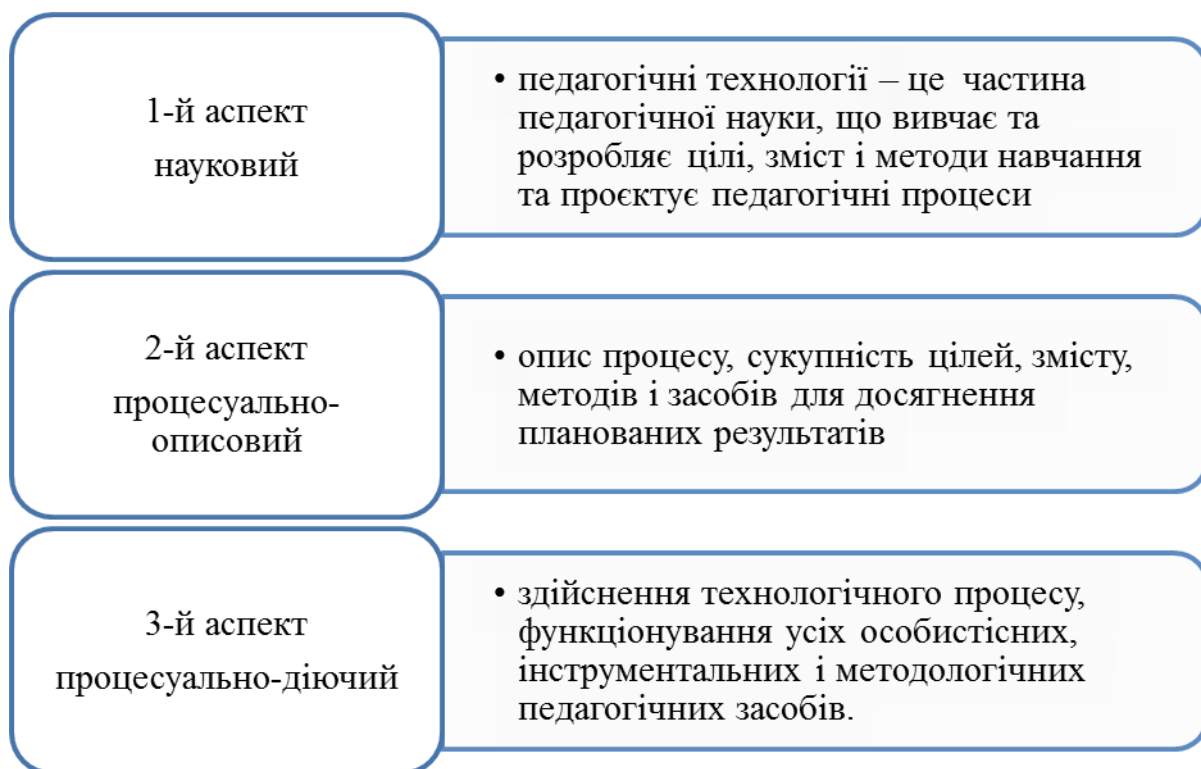

Рис. 3.3. Аспекти педагогічної технології (побудовано автором)

Отже, педагогічна технологія виконує три ролі: по-перше, це наука, яка вивчає найбільш ефективні методи навчання; по-друге, це сукупність способів, принципів і правил, що використовуються в освітньому процесі; по-третє, це безпосередній процес навчання. У будь-якій педагогічній технології можна виділити такі ключові елементи:

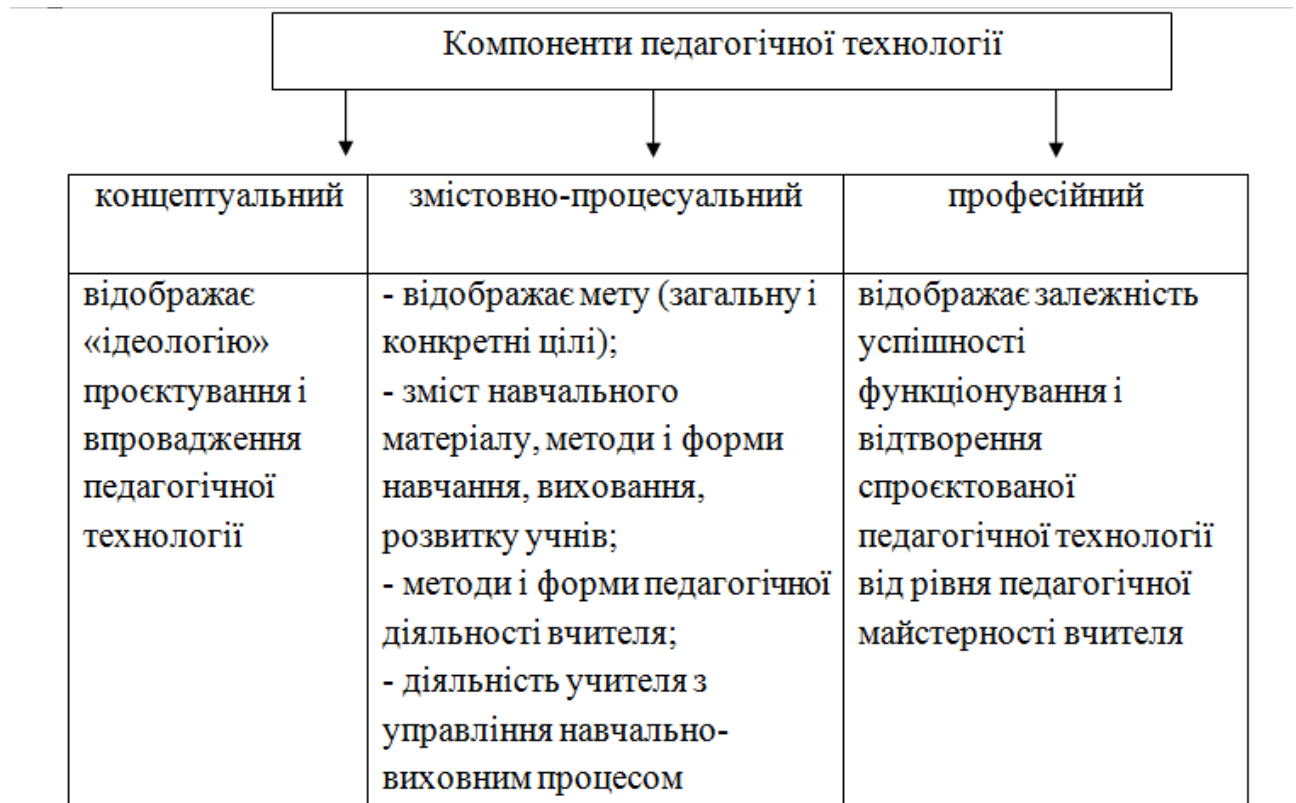

Рис. 3.4. Компоненти педагогічної технології (побудовано автором)

Педагогічна технологія має відповідати ключовим методологічним вимогам (критеріям технологічності), які наведені на рис. 3.5.

Навчальна технологія передбачає керування дидактичним процесом, що включає як організацію роботи учнів, так і здійснення контролю за цією діяльністю. Обидва ці елементи тісно пов'язані між собою: результати контролю впливають на подальші управлінські рішення, що, у свою чергу, визначають наступні етапи організації навчання з урахуванням поставлених цілей відповідно до освітніх стандартів.

Основні методологічні вимоги до педагогічної технології	концептуальність - це коли кожна педагогічна технологія має спиратися на відповідну наукову концепцію, яка охоплює філософське, психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітніх цілей
	системність - коли педагогічна технологія повинна мати всі ознаки системи: логіку процесу, взаємозв'язок усіх його частин, цілісність
	керованість - яка припускає можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобами і методами з метою корекції результатів;
	ефективність - це сучасні педагогічні технології, які існують у конкурентних умовах і повинні бути ефективними за результатами й оптимальними за витратами, гарантувати досягнення запланованого стандарту навчання
	відтворюваність - що передбачає можливість застосування (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших однотипних освітніх установах, іншими суб'єктами.

Рис. 3.5. Основні методологічні вимоги до педагогічної технології (побудовано автором)

У викладанні географії вчителі часто застосовують ігрову технологію. Географічні ігри використовуються як ефективний інструмент для зацікавлення учнів і спонукання їх до активної участі в навчанні, особливо під час вивчення географії України. Водночас вони сприяють розвитку інтелектуальних навичок школярів. Проте інтерес до навчальних (дидактичних) ігор, які потребують розумових зусиль, виникає не у всіх учнів одразу. Тому такі ігри варто вводити поступово, адже їхня ефективність знижується, якщо учень не виявляє до них зацікавлення – без позитивного ставлення гра втрачає свій сенс.

Гра здатна зацікавити, але змусити учня захопитися нею неможливо. Географічна дидактична гра надає навчанню пізнавального змісту, водночас вимагаючи від учасників певного рівня географічних знань.

Цей вид гри має чітко визначену структуру, що включає ключові елементи, які забезпечують її організацію та ефективність, а саме: навчальну ціль; встановлені умови або правила проведення; необхідні матеріали та

обладнання; зміст, що має пізнавальне значення; дії учасників у межах ігрового процесу; підсумки або досягнення за результатами гри.

Структура дидактичної гри складається з взаємопов'язаних елементів, які взаємно впливають один на одного. Досвід використання цієї методики свідчить про її ефективність у розвитку географічних компетенцій та зростанні зацікавленості учнів у предметі. Важливість гри не можна звести лише до її розважального аспекту. Її унікальність полягає в тому, що, залишаючись формою відпочинку й розваги, вона здатна трансформуватися в процес навчання, творчості, засіб психологічної підтримки й навіть у модель соціальних взаємин і трудової діяльності.

Гра виступає своєрідною моделлю професійного та сімейного життя, а також соціальних взаємин. Її унікальність полягає в тому, що учасник, перебуваючи в ігровому процесі, набуває знань і навичок непомітно для себе, без усвідомлення самого факту навчання.

На відміну від цього, у традиційній освітній системі джерело знань чітко ідентифікується – це вчитель, який виконує функцію транслятора навчального змісту. Освітній процес може здійснюватися як у формі монологу, коли вчитель передає інформацію, а учень пасивно її сприймає, так і у формі діалогу, коли відбувається взаємодія: учень ставить запитання для уточнення чи поглиблення розуміння, або вчитель опитує учнів з метою перевірки засвоєного матеріалу.

У грі відсутнє чітко визначене джерело знань або усталена роль учня, як це характерно для традиційного освітнього процесу. Навчання відбувається через дії та взаємодію, у які включені всі учасники, що одночасно навчаються й навчають у процесі активного спілкування. Ігрове навчання вирізняється ненав'язливістю, природною мотивацією та добровільністю участі. Ефективність використання ігрових технологій у викладанні географії України, а також оптимальне поєднання дидактичних і ігрових компонентів значною мірою зумовлені рівнем усвідомлення вчителем педагогічних функцій гри.

Гра виконує багатофункціональну роль, кожен її вид має свою специфічну педагогічну цінність. Як культурно-педагогічне явище, гра слугує одним із найефективніших механізмів соціалізації дитини. Вона охоплює як

керовані соціальні процеси, спрямовані на формування особистості, засвоєння знань, духовних цінностей і соціальних норм, що властиві певному суспільству або групі однолітків, так і стихійні чинники, які впливають на індивідуальний розвиток.

Соціокультурна функція гри полягає в інтеграції елементів культурної спадщини та виховного потенціалу, що сприяє формуванню особистості, здатної діяти як повноправний учасник соціального середовища.

Однією з ключових функцій гри є функція міжнаціональної комунікації. Іммануїл Кант підкреслював, що комунікабельність є однією з фундаментальних ознак людства. Ігри водночас мають національне забарвлення й універсальний, міжкультурний характер. Вони слугують інструментом міжнаціонального діалогу, дозволяючи моделювати життєві ситуації, вирішувати конфлікти ненасильницьким шляхом, а також формують емоційну чутливість до багатоманітності людського досвіду.

Ще однією з провідних функцій гри є забезпечення простору для самореалізації особистості. Гра має особливу цінність не стільки через результат чи елемент змагання, скільки як процес, що дозволяє індивіду виразити себе, розкрити власний потенціал, задовольнити потребу у творчості й самоутвердженні. У цьому контексті гра виступає як засіб особистісного розвитку й самовираження.

У межах людської діяльності гра часто використовується як засіб моделювання життєвих ситуацій з метою виявлення потенційних або наявних особистісних проблем і пошуку шляхів їх подолання. Зокрема, комунікативна гра, попри визначеність своїх правил, є формою цілеспрямованої комунікації. Вона занурює учасника в умови, наближені до реального контексту складних міжособистісних взаємин, стимулюючи розвиток соціальних і комунікативних навичок.

Кожне ігрове середовище функціонує як соціальна спільнота, що водночас є організованою структурою та носієм багаторівневої комунікативної взаємодії. Ігрова діяльність виконує низку важливих функцій, зведених на рис. 3.6.

Функції гри

Діагностична функція - це здатність розпізнавати, процес постановки діагнозу. Гра володіє завбачливістю; вона діагностичніша, ніж будь-яка інша діяльність людини, по-перше, тому, що індивід поводить у грі на максимумі проявів (інтелект, творчість), по-друге, гра сама по собі – це особливе «поле самовираження».

Ігротерапевтична функція - гра може й повинна бути використана для подолання різних труднощів, що виникають у людини в поведінці, у спілкуванні з оточуючими, у навчанні. Оцінюючи терапевтичне значення ігрових прийомів, Д. Ельконін писав, що ефект ігрової терапії визначається практикою нових соціальних відносин, які отримує дитина в рольовій грі

Функція корекції. Психологічна корекція у грі відбувається природно, якщо всі учні засвоїли правила і сюжет гри, якщо кожен учасник гри добре знає не тільки свою роль, а й ролі своїх партнерів, якщо процес і мета гри їх поєднують. Корекційні ігри здатні надати допомогу учням з такою поведінкою, яка відхиляється від прийнятої норми, допомогти їм упоратися з переживаннями, що перешкоджають їхньому нормальному самопочуттю й спілкуванню з однолітками у групі

Розважальна функція - це потяг до різного, різноманітного. Розважальна функція гри пов'язана зі створенням певного комфорту, сприятливої атмосфери, щирсердечної радості як захисних механізмів, тобто стабілізації особистості, реалізації рівнів її домагань. Розвага в іграх - пошук. Гра має магію, здатну давати поживу фантазії, що виводить на розважальність

Рис. 3.6. Функції гри (побудовано автором)

Ігрові методи навчання, на відміну від інших освітніх технологій, найбільш ефективно стимулюють застосування різноманітних підходів до мотивації учнів (рис. 3.7).

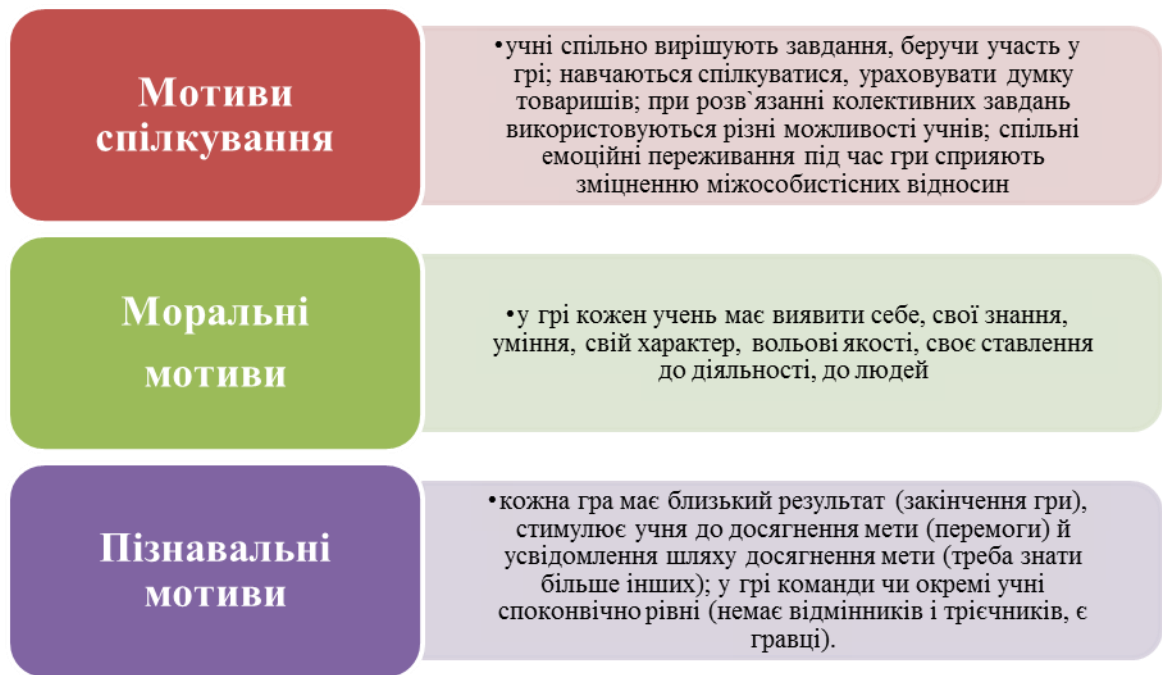

Рис. 3.7. Мотиви ігрової форми (побудовано автором)

Результативність ігрової діяльності значною мірою визначається індивідуальними характеристиками учасника – рівнем його підготовки, здібностями, емоційною стійкістю, навичками та рисами характеру.

У грі процес навчання набуває особистісного змісту, втрачаючи знеособлений характер традиційного підходу. Учні мають змогу приміряти на себе різні соціальні ролі, зануритися в історичний контекст і відчувати себе безпосередніми учасниками досліджуваних подій.

Створення ситуації успіху в межах гри формує позитивне емоційне тло, що сприяє активізації пізнавального інтересу та підвищенню внутрішньої мотивації до навчання.

Невдача в умовах гри сприймається не як особистісна поразка, а як тимчасовий програш у межах ігрової ситуації, що, своєю чергою, слугує поштовхом до активізації пізнавальної діяльності та прагнення до реваншу.

Елемент змагання є невід'ємною характеристикою гри та має високу привабливість для дітей. Водночас ігрова діяльність зберігає компонент загадковості – невідома відповідь або прихований розв'язок стимулюють інтелектуальну активність і спонукають учнів до пошуку.

Мислення в процесі гри зосереджене на вирішенні пізнавальних завдань, формуючи внутрішню цілеспрямованість. Вибір конкретної гри має ґрунтуватися на індивідуальних особливостях дитини, її потребах та на тих виховних цілях, які потребують реалізації в конкретному педагогічному контексті.

У разі організації колективної гри важливо враховувати склад учасників: рівень їхнього інтелектуального розвитку, фізичну підготовку, вікові особливості, інтереси, а також характер міжособистісного спілкування та ступінь сумісності в групі.

Вибір гри визначається рядом зовнішніх чинників, зокрема часом проведення, природно-кліматичними умовами, тривалістю світлового дня, порою року, наявністю необхідних матеріалів та аксесуарів, а також соціальною атмосферою, що склалася в дитячому колективі.

Ціль гри, як правило, виходить за межі самої ігрової ситуації. Її результати можуть виявлятися у формі матеріальних об'єктів, продуктів творчої діяльності або набутих знань, що мають цінність у ширшому освітньому чи культурному контексті.

3.3. Методичні рекомендації щодо вивчення шкільного курсу географії «Україна і світове господарство» у 9 класі

У сучасних умовах викладання шкільного курсу географії «Україна і світове господарство» у 9 класі потребує якісного оновлення змісту з урахуванням актуальних тенденцій розвитку європейського освітнього простору.

Система загальної середньої освіти має бути спрямована на формування особистості з активною громадянською позицією, здатної оперувати ключовими компетентностями та ефективно застосовувати їх у практичній діяльності.

У процесі організації навчання з даного курсу доцільно використовувати такі методи навчання (рис. 3.8).

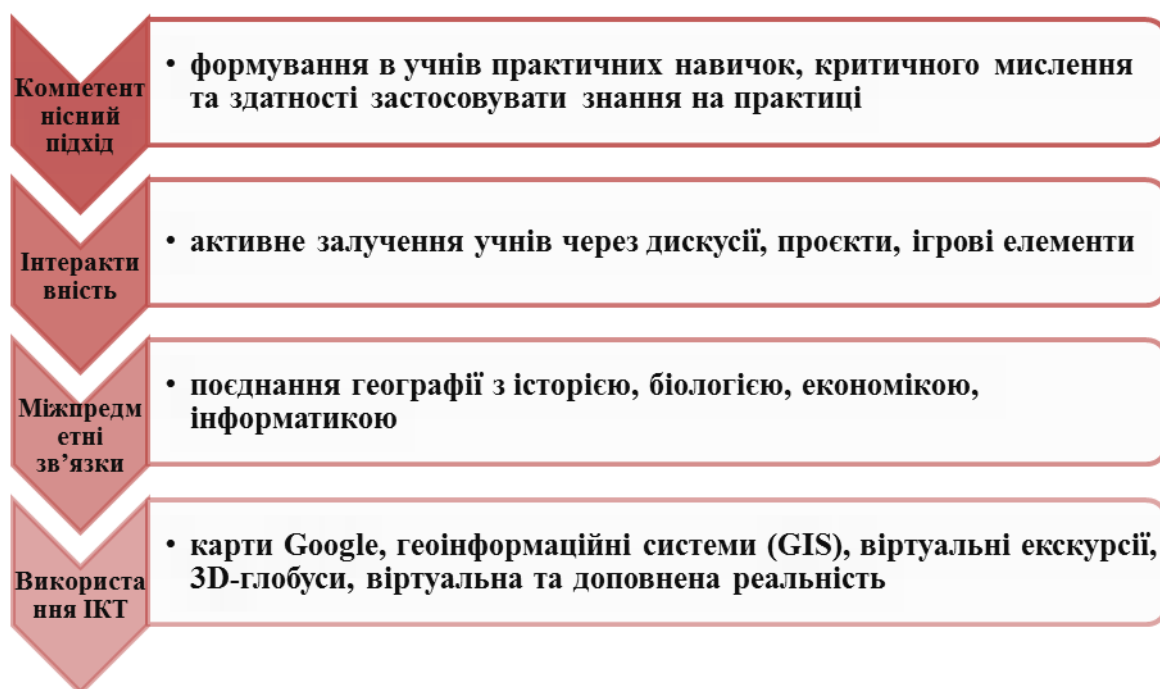

Рис. 3.8. Організація вивчення шкільного курсу географії у 9 класі
(побудовано автором)

Розглянемо докладніше особливості вивчення курсу «Україна і світове господарство» у 9 класі з використанням інтерактивних методів навчання.

Переваги впровадження цього підходу полягають у наступному: формується здатність до ефективної командної роботи; зростає мотивація та зацікавленість учнів у навчальному процесі; активізується розвиток когнітивних умінь, зокрема критичного мислення, аналітичних здібностей і навичок ухвалення рішень; матеріал краще засвоюється завдяки активній участі учнів у навчальній діяльності; забезпечується індивідуальний підхід з урахуванням особливостей кожного учня.

Таблиця 3.1

Основні види інтерактивних методів навчання (побудовано автором)

Групові дискусії та обговорення	Цей метод полягає в колективному обговоренні певної теми серед учнів. Вони діляться своїми думками, розглядають різні підходи до вирішення проблеми та аналізують інформацію з різних джерел. Головна мета – не просто обрати варіант більшістю голосів або прийняти думку авторитетної особи, а знайти найкраще
--	--

	рішення через діалог. Такий підхід сприяє розвитку навичок спілкування, уміння переконливо висловлювати свою точку зору та критично оцінювати ідеї інших.
Рольові ігри та симуляції	Цей метод передбачає, що учні виконують ролі в умовних ситуаціях, пов'язаних із певною темою або життєвими обставинами. Наприклад, вони можуть імітувати переговори, наукову дискусію, судовий розгляд чи розв'язання соціальної проблеми. У процесі такої гри учні застосовують набуті знання, вдосконалюють навички спілкування, співпраці, критичного мислення й прийняття рішень. Рольові ігри також сприяють розвитку емпатії та емоційного інтелекту, адже дозволяють краще відчувати й зрозуміти погляди, емоції та потреби інших людей. Це особливо важливо для ефективної командної роботи та подолання конфліктів.
Мозковий штурм	Цей метод навчання полягає в тому, що учні разом висловлюють якомога більше ідей за обмежений час, без негайної критики чи оцінювання. Його основна мета – заохочення творчого мислення, вільного обміну думками та пошуку нестандартних рішень певної проблеми. Під час мозкового штурму учасники вільно пропонують свої ідеї, які спочатку сприймаються без обмежень. Лише після накопичення достатньої кількості варіантів розпочинається їх аналіз, обговорення та вибір найефективніших. Такий процес може бути як чітко організованим, так і більш вільним – залежно від поставленої мети.
Метод кейсів	Цей метод навчання ґрунтується на розгляді конкретних ситуацій – реальних або змодельованих, які відображають життєві проблеми чи завдання. Учні аналізують подану ситуацію, вивчають її з різних боків, формулюють можливі рішення та обирають найефективніше. Такий підхід дозволяє поєднати теоретичні знання з практичним застосуванням і часто використовується на уроках, де важливо розвивати вміння приймати обґрунтовані рішення в реальних умовах.

Проектне навчання	Проектне навчання полягає у виконанні об'ємного завдання або проекту, що охоплює кілька тем чи предметів одночасно. Цей підхід сприяє формуванню ключових навичок XXI ст. – уміння критично мислити, планувати роботу, досліджувати інформацію, ухвалювати рішення та вирішувати складні завдання. Працюючи над проектом, учні взаємодіють у командах, розвиваючи навички спілкування та ефективної співпраці. Вони самостійно організовують свою діяльність, визначають етапи виконання та несуть відповідальність за кінцевий результат. Такий формат навчання формує в учнів відповідальність і готує їх до реальних професійних викликів.
Інтерактивні технології та онлайн-інструменти	Інтерактивні технології та онлайн-інструменти в сучасному навчальному процесі охоплюють широкий спектр цифрових засобів – від інтерактивних дошок і платформ для спільної роботи до відео зв'язку, онлайн-тестів, вікторин, симуляцій і вебінарів. Такі сервіси, як Google Classroom, Zoom, Kahoot! допомагають педагогам проводити цікаві уроки, заохочуючи активну участь учнів. Завдяки цим інструментам можливий швидкий зворотний зв'язок, елементи гри в навчанні та зручне виконання завдань як у класі, так і вдома. Цифрові технології дозволяють адаптувати навчання до індивідуальних потреб – учні можуть працювати у власному темпі та отримувати матеріал у зручному форматі. Основними перевагами таких інструментів є їхня гнучкість, доступність, створення віртуального освітнього середовища та підтримка дистанційного навчання. Усе це робить навчання ефективнішим і сприяє розвитку цифрових компетентностей, які є необхідними в сучасному світі.

На мою думку, в сучасних умовах нашого міста доцільно поєднати три види інтерактивних методів навчання у 9 класі: інтерактивні технології з онлайн-інструментами, рольові ігри та симуляції, а також проектне навчання [31].

Щоб забезпечити зручність роботи для вчителя та учнів, усім необхідно зареєструватися на єдиній освітній платформі, наприклад, українській платформі «Моя школа». Для ефективного розвитку командної роботи групи варто формувати не за особистими побажаннями учнів, а за допомогою інтерактивної системи, яка автоматично розподіляє учасників.

Припустимо, у класі навчається 20 учнів, яких ми розподіляємо на 5 груп по 4 особи. У кожній групі призначається капітан. Цей розподіл здійснюється на початку семестру, при цьому першій групі виділяється щонайменше місяць для підготовки, щоб учні мали достатньо часу на глибоке вивчення теми. Тему кожна команда обирає за допомогою випадкового (слепого) вибору. Після цього група працює за принципами проєктного навчання. Учитель визначає терміни, коли кожна команда має представити свій проєкт. На цьому етапі інтенсивно формується навичка командної взаємодії: учні самостійно розподіляють між собою обов'язки, визначають відповідальних за різні аспекти роботи та планують послідовність виконання завдань.

Під час роботи учні досліджують інформацію, на її основі приймають рішення та пропонують різні варіанти розв'язання проблеми. Результати своєї діяльності вони представляють у форматі конференції. Якщо в процесі виникають питання до вчителя, команда формує їх, а капітан звертається до педагога від імені групи.

У день, коли розглядається тема, підготовлена конкретною командою, відбувається конференція, на якій учні презентують свої напрацювання: що нового вони дізналися, які проблеми виявили і які шляхи їх розв'язання запропонували. Після презентації вчитель, за потребою, коригує матеріал – детальніше пояснює складні моменти, відповідає на запитання або ділиться додатковою цікавою інформацією.

Крім того, кожна група разом із вчителем розробляє вікторини для інших учнів, показує цікаві відео, знайдені під час дослідження, та проводить інші інтерактивні активності.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було обґрунтовано та проаналізовано специфіку викладання курсу географії у 9 класі на прикладі теми «Україна і світове господарство». Результати проведеного дослідження підтвердили досягнення поставленої мети та виконання завдань, що стало основою для формулювання наступних висновків.

1. У роботі, спираючись на обрану тему, було розкрито теоретичні та методичні основи вивчення економічної географії. Зокрема, з'ясовано, що ця наука вивчає просторові аспекти господарської діяльності, світові виклики та міжнародні економічні зв'язки. Економічна географія базується на загальногеографічних підходах і методах, має тісний зв'язок із природничими науками. Водночас, як гуманітарна дисципліна, вона активно користується економічними й соціологічними інструментами та взаємодіє з суспільними науками, маючи з ними спільне дослідницьке поле. Особливий акцент зроблено на розкритті таких ключових понять, як «світове господарство», «глобалізація», «економічна інтеграція», «транснаціональні корпорації», «міжнародна спеціалізація» та «експортно-імпортна діяльність», які потребують детального тлумачення та наочного відображення.

2. Проведене дослідження дозволило детально охарактеризувати структуру, зміст, дидактичне забезпечення та методичні підходи до формування у учнів знань про світове господарство та роль України в глобальній економіці. В процесі роботи було встановлено, що вивчення географії у 9 класі має важливе значення не лише для розвитку предметних компетентностей, а й для формування критичного мислення, просторової уяви, а також навичок аналізу та порівняння глобальних і локальних економічних процесів.

3. Аналіз чинної програми з географії для 9 класу показав, що курс «Україна і світове господарство» займає ключове місце в межах соціально-економічної географії і виступає своєрідним зв'язком між вивченням економіки України та світової економіки. Це пояснюється тим, що сучасний світ

характеризується інтенсивними процесами глобалізації, взаємозалежністю національних економік, інтеграційними тенденціями, а також постійними змінами у структурі виробництва, споживання та розподілу ресурсів. Одним із важливих результатів дослідження стало виявлення проблем, які виникають під час викладання теми «Україна і світове господарство». Серед них – низький рівень мотивації учнів, складність сприйняття абстрактних економіко-географічних понять, брак наочних матеріалів і інтерактивного супроводу, а також обмежений час на опрацювання теми.

4. Було описано технології та методики викладання географії у 9 класі з теми «Україна і світове господарство», зокрема проєктну діяльність, кейс-методи, ігрові технології, картографічний аналіз, а також використання цифрових засобів, таких як інтерактивні карти. Результати практичного аналізу уроків показали, що впровадження цих методик сприяє кращому засвоєнню матеріалу, формуванню міжпредметних зв'язків, підвищенню мотивації учнів та розвитку сучасних компетенцій, необхідних у ХХІ ст.

5. У ході аналізу було продемонстровано використання різних методів викладання географії у курсі «Україна і світове господарство». Встановлено, що шкільна програма з географії для 9 класу відповідає принципам компетентнісного підходу, а головною метою курсу є формування у учнів уявлень про особливості територіальної організації господарства, основні тенденції його розвитку, вплив природних та соціально-економічних факторів, а також про роль України у світовому поділі праці.

Зважаючи на сучасні виклики, зокрема війну в Україні, виникає потреба адаптувати навчальний матеріал з урахуванням нових реалій, таких як вплив війни на економіку, руйнування інфраструктури, переміщення підприємств та зміни логістичних ланцюгів. Особливо важливим у курсі є формування громадянської свідомості учнів, розуміння економічної безпеки держави, принципів сталого розвитку та відповідального споживання.

У цьому контексті вивчення світового господарства стає потужним інструментом для усвідомлення глобальних зв'язків, ролі держави на міжнародній арені та необхідності активної участі кожного громадянина у

відновленні країни. Результати опитування вчителів географії свідчать, що більшість педагогів підтримує ідею оновлення методів викладання цієї теми, зокрема через посилення міжпредметних зв'язків, використання актуальних статистичних даних і залучення учнів до аналізу реальних економічних ситуацій.

Таким чином, вивчення курсу «Україна і світове господарство» у 9 класі є не лише предметною необхідністю, а й важливою частиною підготовки молоді до свідомої участі у суспільному та економічному житті України та світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева В. М. Урок географії в сучасних технологіях / В. М. Андреева, О. Є. Шматько. – Харків: Основа, 2020. – 176 с.
2. Бібліографічне посилання: Загальні положення та правила складання: ДСТУ 8302:2025. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.pnu.edu.ua/files/dstu-8302-2025.pdf>
3. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2024. – 142 с.
4. Герасим'юк Т. О. Особливості засвоєння методів та технологій на уроках географії / Т.О. Герасим'юк // Географія. – 2019. – № 22. – С. 16-18.
5. Герман О.І., Лознякова М.Є. Формування ключових компетентностей учнів під час навчальної дискусії // Географія, 2020. – № 21 (121). – С. 2-4.
6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/i392-2021-%D0%BE>
7. Дейнека О. Г. Розміщення продуктивних сил України: навчальний посібник. Харків, 2019.
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Зайцева І. І. Управління навчальним процесом на основі технологічних карт // Проектуємо урок разом: Ч. 1. (Додаток до ж-лу Географія) – Х.: Основа, 2018. – С. 2-16.
10. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>
11. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Скуратович О. Я. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: посібник для вчителя. – К.: Навчальна книга, 2021. – 319 с.
12. Концепція географічної освіти в основній школі. Інститут педагогіки НАПН України (2024). / за заг. ред. О. М. Топузова, О. Ф. Надтоки, Л. П. Вішнікіної, А. С. Доброскока та ін. Київ: Педагогічна думка. 30 с.

13. Концепція НУШ. (2021). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
14. Корнєєв В. П., Герасимчук В. М. Географія материків і океанів 7 клас (методика, система технологія). Методичний банк. Внесок 4 // Географія, 2020. – № 17 (21). – С. 2-5.
15. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>
16. Кадастр мінеральних вод України / Гол. ред. М. В. Лобода. – К., 1996.
17. Лаврук М. М. Застосування глобуса у формуванні геопросторової компетентності школярів // Географія, 2021. – № 3 (175). – С. 2-5.
18. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.): наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 у редакції від 09.02.2022 № 143. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohrpoetar.z.2022/Prirod.osv.galuz/Geografiya/Geografiya.69%20kl.Kobernik.ta.in.06.05.22.pdf>
19. Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.nbuv.gov.ua/>
20. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / за ред. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2023. – 160 с.
21. Садкіна В. І. 101 цікава педагогічна ідея. Як зробити урок. – Х.: Основа, 2009. – 88 с.
22. Олійник Я. Б. Вступ до соціальної географії: Навч. посіб. / Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К.: «Знання», КОО, 2020. – 204 с.
23. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Вип. 78. С. 253-258.
24. Практична педагогіка. 99 схем і таблиць / автори-уклад. Н. П. Наволокова, В. М. Андрєєва. – Х.: Основа, 2018. – 117 с.
25. Розміщення продуктивних сил / за ред. В. В. Ковалевського. – Київ, 2020.

26. Сорока М. Дискусії та дебати як інтерактивні технології навчання // Географія та основи економіки в школі, 2020. – № 3. – С. 5-12.
27. Стафійчук В. І. Рекреологія. Навчальний посібник – К.: Альтпрес, 2025. – 264 с.
28. Топузов О. М., Самойленко В. М., Булава Л. М., Вішнікіна Л. П. Методика навчання географії: навчальна програма. – К.: ПТЗО, 2022. – 36 с.
29. Топузов О. М., Самойленко В. М., Вішнікіна Л. П. Загальна методика навчання географії: підручник. – К.: Картографія, 2022. – 512 с.
30. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії: навч. посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2021. – 560 с.
31. Україна у цифрах. – К.: Техніка. – 2020. – 211 с.
32. Шаблій О. І. Соціально-економічна географія України. / Шаблій О. І. – Львів: Світ. – 2024. – 400 с.
33. Шаблій О. І. Соціально-економічна географія України: навч. посібник / За ред. Шаблія О. І. – Львів: Світ, 2020. – 680 с.
34. Яковлева В. А., Власенко Р. П., Андрійчук Т. В. Сучасні технології у процесі навчання соціально-економічної географії України та світу. Інноваційна педагогіка. 2021. Вип. 38. С. 57-61.

ДОДАТКИ

Додаток А

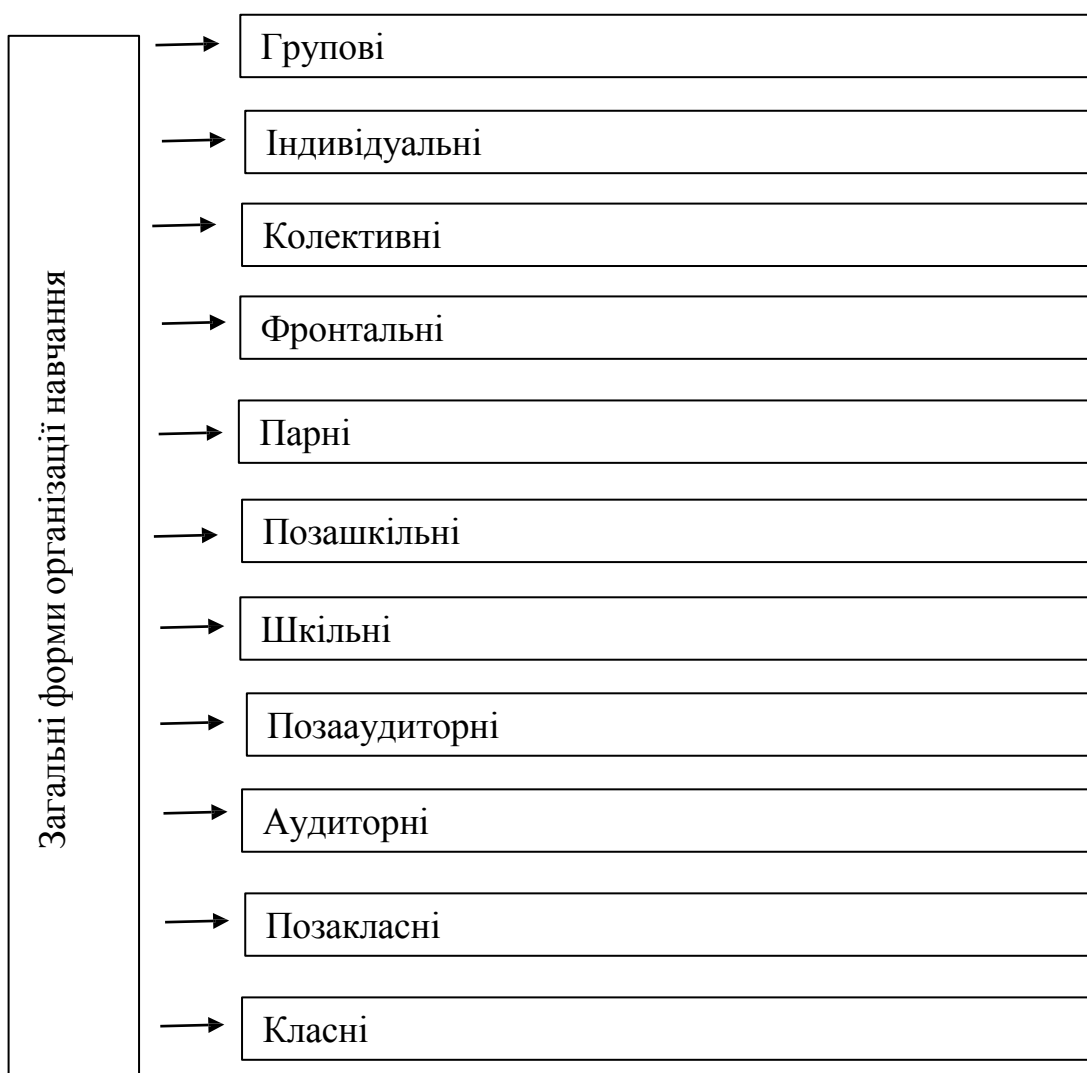

Рис. А.1. Загальні форми організації навчання

Додаток Б

Рис. Б.1. Конкретні форми організації навчання

Додаток В

Рис. В.1. Класифікація форми організації навчання за різними критеріями